

ІНДОКТРИНАЦІЯ ЯК ПСИХОТЕХНОЛОГІЯ ВПЛИВУ НА РАДЯНСЬКОМУ І ПОСТРАДЯНСЬКОМУ ПРОСТОРИ: СУСПІЛЬНО- ПОЛІТИЧНИЙ ДИСКУРС

Людське життя переконує у тім, що у демократичних суспільствах перемагає перша точка зору, а у закритих клептократіях безумовним переможцем виявляється ідеалізм, у якому ідеальне взагалі починає жити своїм життям чи детермінувати буття. Для цього не треба летіти на Кубу чи Північну Корею, багато з нас пам'ятають життя за часів СРСР, а сьогодні ми вже можемо побачити істотні відмінності між тим, чим наше суспільно-економічне життя, доречі, занадто складне і суперечливе, яке детермінує нашу свідомість, відрізняється від свідомості представника тієї ж Росії, який продовжує жити за ленінським принципом: «Ідея стає матеріальною силою, коли вона оволодіває масами».

У свій час для тоталітарного СРСР була характерною модель відносин, яка була заснована на домінуванні і підкоренні, держава сприймалася як своєрідний ідеологічний «пастух», «сила, що об'єднує і спрямовує». У такому суспільстві, де інформаційний ринок був обмежений чи закритий, піар перетворюється на пропаганду і ту саму індоктринацію, про яку піде мова нижче. Як зазначав відомий грузинський психолог Ш.А. Надирашвілі, пропагандистська діяльність передбачає не лише передачу інформації, але й, що саме головне - вироблення у слухачів бажаного для пропагандиста ставлення до питання, що розглядається.

Покоління того часу було жертвою ідеологем про інтернаціональний обов'язок братерським народам, артефакту про подвиг 28 героїв-панфіловців у роз'їзду Дубосеково (якого насправді взагалі не існувало), про переваги розвиненого соціалізму над загниваючим капіталізмом, у той час як матері штопали шкарпетки, мили молочні пляшки і поліетиленові пакети, заправляли пастою стрижні авторучок, військова контрозвідка задіявала психологів для допиту підозрюваних під гіпнозом, а перехоплені прикордонниками КДБ СРСР наркотики на середньоазійських шляхах перепродувалися для фінансування таємних спецоперацій за кордоном.

Люди співчували тим матерям, які отримували Вантаж-200 з Афганістану, бо

свято вірили, що СРСР допомагає будувати в Афганістані соціалізм з азійським обличчям. На партійних та комсомольських зборах жваво обговорювали «Малу землю», «Відродження» і «Цілину», не підозрюючи про те, що автор цих творів - зовсім не Л.І. Брежнев, отримав за них Ленінську премію. Люди свято вірили, що І.Курчатов, С.Корольов і М.Калашников є справжніми авторами атомної бомби, одноіменного автомату і ракетної техніки, а не плагіату, створеного з пазлів тієї інформації, яку їм надала радянська розвідка; що М.Єгоров і М.Кантарія встановлювали прапор над Рейхстагом. А сьогодні ми дізнаємося, що на совісті радянських солдатів в-переможці в - масові гвалтування німецьких жінок і мародерства на німецькій землі.

Але наша свідомість на відміну від сучасного її стану у населення північного сусіда була заповнена цією дурнею поступово, при цьому радянська пропаганда звинувачувала західний світ, що саме там завдяки індоктринації як психотехнології масового оболванювання американські солдати у В'єтнамі такі жорстокі - на зразок цього нам пропонувалася прочитати роман Роберта Фленагана «Хробаки». І керуватися правилом: «менше знаєш - краще спиш».

Якщо ж подивитися на головну причину подібного стану справ у сучасній Росії, то нею виявляється, є не Путін, який користується необмеженою владою. Він реалізує лише суспільний запит на пострадянський неоімперіалізм і великодержавний шовінізм. Сьогодні в Росії мова йде про колективного Путіна у кожному її громадянину, який акумулював от це бажання приниженого, обкраденого, обманутого народу, який колись «майже одноосібно» здобув Велику перемогу, а живе гірше, ніж ті, кого переміг. Довге життя в ізоляції неминуче породжує комплекси - комплекси меншовартості, переваги, прагнення прокласти свій шлях.

Це одна з найбільш серйозних проблем сучасної Росії. До цього ще можна Додати фантомні болі від втраченої імперії, бажання перевершити, повернути те, що було і чого не було. Після багатьох років залізної завіси в Росії не було періоду покаяння і переживання історичної травми, що нанесена репресіями сталінського часу одночасно з чітким формуванням образу ворога. У зв'язку з цим будь-які Установки, які даються ЗМІ, лягають на сприятливий ґрунт. І от йому показалося,

Що він знову великий, знову Грозний, знову усі його бояться і він встає з колін.

Ще 13 років тому мимо кожного з нас майже непоміченою пройшла книга

Л.Кучми «Україна - не Россия», у якій він зазначав: «У нас на повестке дня стоить задача - створити українця. Опасність не повернутися до свого українства актуальна для мільйонів громадян України. Російські інтелектуали діляться на тих, хто бажає нам успіху в відновленні та розвитку українства, і на тих, хто не бажає нам цього. О таких було колись сказано, що російський демократ закінчується там, де починається розмова про Україну».

Сьогодні у російському суспільстві активований механізм «групового нарцисизму», який описував ще З.Фрейд, який вважав, що в групі відсутнє критичне ставлення до себе і присутній «нарцисизм-МИ»: ми - маємо рацію, бездоганні, а в усьому винні «вони» - інші. «Вони» ототожнюють образ ворога. А Е.Фромм про це явище зазначає так: «Груповий нарцисизм дає членам групи відчуття задоволення, особливо тим, хто сам по собі мало що значить і не має особливих підстав пишатися своєю особою. У групі навіть непомітно людина може виправдати свій стан такою аргументацією: «Я - частина чудового цілого, найкращої групи на світі. І хоча насправді я всього лише жалюгідний хробак, завдяки своїй приналежності до цієї групи я стаю велетнем».

Результат цього великого експерименту, який на відміну від СРСР тривав лише останні декілька років - створення альтернативної реальності у головах людей, активізація дрімалих у них архетипів і страхів. Росіянам нав'язана модель закритого суспільства і сформована чорно-біла ментальність, у якій немає ніяких переходів («третього не дано»). Це і є фромівське бігство від свободи. Усе покладається на лідера нації, який усіх веде, знає куди, ніколи не помиляється і за все відповідає. Як закономірний результат, у них сформувалася т.з. «захисна» свідомість - гуртуватися навколо такого вождя. Реакцією росіян є повне відторгнення реальної інформації про Україну. Вони навіть не задають питань, не намагаються спіймати на брехні або звинуватити у заангажованості власні ЗМІ. Вони просто геть відмовляються вірити іншим. Та це й не дивно, бо досвід саме індоктринації - тобто насильницького вдовблювання імперативних ідей і був узятий

на озброєння у сучасній Росії. Відомий вислів Й.Геббельса «Чим жахливіше брехня, тим охочіше у неї повірять» як ніколи стався там у нагоді.

Як ми бачимо, сьогодні РФ реалізується принципово новий вид війни, однією з головних особливостей якої є потужна медіа складова, в основу якої покладено добре відомий у психології механізм проекції - звинувачуй інших у тому, що робиш сам. При цьому можна як довільно маніпулювати фактами, замовчувати очевидне, так і відкрито брехати. Відповідно до поглядів К.Юнга, структурним компонентом психіки є т.з. «тінь». Перш за усе, вона містить той психологічний зміст особистості, який їй притаманний, але не узгоджується з моральними орієнтирами. Є два шляхи вирішення проблеми «тіні» - асимілювати її, що потребує не аби-якої моральної мужності та інтелектуальної зрілості. Або ж, що відбувається найчастіше, «зустрітися» з нею у вигляді проекції. Цікаво, що «тінь» існує на індивідуальному та колективному рівнях. В останньому випадку об'єктом проекції часто є інша нація або велика група людей. Ось чому основним об'єктом впливу у такій гібридній війні є навіть не стільки війська супротивника, скільки мирне населення, і у першу чергу власної країни.

Сьогодні ми чітко бачимо, що російським громадянам прищепили імунітет до альтернативної точки зору, по-друге, пропаганда навчила вірити усьому, що вимовляється з вуст провідних російських телеканалів (як зауважує А.Макаревич - як тільки вимикаєш телескриньку - одразу починаєш розуміти, що живеш в іншій реальності). Росіяни у декількох поколіннях виховані в умовах інформаційного вакууму, у них немає ніякого бажання шукати інші джерела інформації чи аналізувати. Так, радянська пропаганда виховувала безвольну масу, приучену вірити вождям, і тому 9 років відносної свободи слова при Б.Єльцині так і не змогли змінити свідомість населення, навчити людей оцінювати та аналізувати інформацію. Тому путінська пропаганда знайшла гарячий відгук у серцях росіян, і вони знову поринули у звичну для них атмосферу брехні.

Середньостатистичний росіянин живе у своїй власній реальності. І усі, хто не хоче занурюватися у його дивний світ, - божевільні. Діалог з росіянами не має сенсу - з тими, хто підтримує існуючий там режим. Ці люди не хочуть ні дискусій, ні

розслідувань. Вони хочуть, щоб називали чорне білим, диктатуру - демократією, народне повстання - фашизмом, агресивну країну - миротворцем, бездарне правління - вершиною компетентності, корупцію - професіоналізмом, злочин - подвигом. Будь-який вихід за межі підміни понять у Росії оголошується безумством. Неприйняття фактів - проблема російського режиму. І вирок суду Надії Савченко - яскраве тому підтвердження.

Ця ситуація свідчить про нові мутації свідомості значної частини російських громадян, незалежно від кількості вищих освіт, вчених звань чи духовного сану. Тепер вона не просто доверху наповнена нісенітницею, тут проблема набагато серйозніша: систематичне вживання брехні патологічно перебудувало саму її структуру, зміст, змінило форму.

Як ми знаємо, будь-який процес має зворотний бік. Кремль, недооцінив можливі негативні наслідки для себе від своїх же дій. Тому для України є кілька позитивних моментів, пов'язаних з певними збоями російської пропаганди. Позитив номер один в тому, що Росія сама почала перегляд своїх виграваних позицій у світовій політиці, зокрема підсумків Другої світової війни, згідно з якими РФ займала нішу переможця у світі і завдяки чому отримала низку переваг, зокрема, членство постійного представника у Раді Безпеки ООН. Саме Кремль, за своєю ініціативою запустив цей процес - і на рівні мови та на рівні дій. Фактично, Росія стирає історію як пам'ять. Українці, які нарівні з росіянами внесли величезний вклад у боротьбу з фашистською Німеччиною, називаються Росією нацистами. Фактично, з'явилася нова мова «гібридної війни» - «нацисти», «бандерівці», «укропи», «коларади», «ватники», «вишиватники». А окремі атрибути, що асоціюються у свідомості громадян РФ з історичною пам'яттю, значною мірою дискредитовані російською пропагандою. Скажімо, георгіївська стрічка, яку почали витісняти навіть у Білорусі та Казахстані, втратила свій позитивний історичний сенс і стала символом агресії та віроломства. Це ж стосується і західних цінностей та інститутів.

Позитив номер два у тому, що Кремль не розуміє, що Україна «до» військової агресії Росії і Україна «після» військової агресії - це дві різні країни на рівні суспільства. Але російська пропаганда не перебудувалася, і живе, багато у чому

темами річної давнини, як і раніше спекулює на потенційних українських розколах у ситуації «до війни»: мова як політичний маркер, Захід-Схід України, УПА-КПУ і Т Д- Це конфлікти, які сьогодні перетворилися на політично неактуальні через війну. Ситуація «після війни» обнулила попередній порядок. Тому методологічно пропаганда Кремля є помилковою. Вона ефективна з точки зору внутрішньоросійської ситуації, але хибна з точки зору впливу на Україну і світ. А це означає наступне: або інтелектуальний потенціал Кремля вичерпався; або він сам став жертвою власної пропаганди.

Позитив номер три у тому, що у Росії відбувається не просто примітивізація дискусії, але і абсурдизація. Російська пропаганда блукає «у трьох соснах»:

українські «нацисти», загниваючий Захід, США і НАТО як світові жандарми. А це означає, що ніякого здорового пояснення і мотивації для дій Кремля сьогодні немає. Іде виробництво нісенітниць. Росія сама себе заганає у глухий кут, продовжуючи соціальний експеримент над свідомістю російського суспільства. При цьому сфера реального усе далі йде з поля зору Кремля, заміщаючи віртуальним - реальні процеси у суспільстві ніяк не вивчаються. Хоча Росія, як ніхто інший, повинна розуміти, що Радянський Союз розвалився у тому числі і через вакуум фундаментальних досліджень, що дозволяли корегувати політику та економіку як ті сфери об'єктивної реальності, які як раз і детермінують сферу ідеальну, перш за усе людську свідомість, а не навпаки.

Але головний позитивний результат, яке отримало українське суспільство «завдяки» розв'язаній проти України гібридній війні полягає у тому, що воно через величезний тиск ззовні та опір «п'ятої колони» усередині змогло згуртуватися, у масовій та індивідуальній свідомості наших громадян пройдена т.з. «точка неповернення» - остаточно розпалися багаторічні міфи і соціальні стереотипи-мантри про братерську і непохитну дружбу т.з. «старшого брата» з українським народом, українці глибше відчули власну національну, а саме європейську ідентичність і самобутність.